

บทที่ 7

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการให้ความหมายและกลไกการสร้าง ความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร และ เทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันเขต โดยใช้ แนวคิดพื้นที่ชายแดน (Borderlands) แนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) และแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) การวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้น การศึกษาภาคสนามเป็นหลักในการรวบรวมข้อมูล และนำเสนอโดยการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

การให้ความหมายของพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ของคนในชุมชนเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร และเมืองโกสอนพมวิหาน มีการนิยามความหมายของพื้นที่อย่างหลากหลายในบริบทที่แตกต่างกัน ในความหมายต่อไปนี้

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขง ที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาล บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่จัดระเบียบความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์อันเป็นจารีตยึดครองที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข บนความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นกั้นเขตแดนก็ตาม

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ผลประโยชน์ทางการค้า และการท่องเที่ยวที่มีเครือข่าย ความสัมพันธ์เป็นวงจรต่อเนื่องเชื่อมโยงพึ่งพาอาศัยกัน มีปัญหาความขัดแย้งทางผลประโยชน์ การลักลอบขนส่งสินค้าข้ามแดน สินค้าหนีภาษี

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่คนอพยพ คนไร้สัญชาติ คนไร้รัฐที่ต่อสู้ดิ้นรนรอคอยความหวังที่จะได้รับสิทธิเช่นมนุษย์ทั่วไปที่พึงมี

พื้นที่ชายแดนคือ พื้นที่ความสัมพันธ์ของเครือญาติที่ผูกพันกันมานับนาน

กลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว คนในพื้นที่ชายแดน มีกลไกในการสร้างความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้

ศาสนาและความเชื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยงานประเพณีตามยึดครองที่ประพฤติปฏิบัติ สืบต่อกันมา ประเพณีที่ยิ่งใหญ่และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ไร้พรมแดนคือ ประเพณีออกพรรษา มีการแข่งเรือและวันเปิดพรมแดนสองฝั่งโขง งานบุญทอดกฐินเชื่อมความสัมพันธ์ พิธีทำบุญตักบาตร สามแผ่นดิน

การเชื่อมความสัมพันธ์ด้วยการค้าและการท่องเที่ยว ต่างมีผลประโยชน์ร่วมกัน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ระบบเครือญาติ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหารและเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต พบว่า การนำแนวคิดพื้นที่ชายแดน (borderlands) ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายและเคลื่อนไหวของวิถีชีวิตผู้คน ผนวกกับแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) มีพลังในการอธิบายการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนอย่างหลากหลายและเคลื่อนไหวไปตามบริบทแวดล้อม ผูกโยงให้เห็นกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของผู้คนในบริบทของพื้นที่ชายแดนได้เป็นอย่างดี

จากหลักฐานเอกสารและเรื่องเล่าในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว แสดงให้เห็นจตุรร่วมทางประวัติศาสตร์ว่า ผู้ก่อตั้งชุมชนทั้งสองฝั่งโขง มีที่มาจากกลุ่มคนกลุ่มเดียวกันคือ เป็นผู้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจาก บ้านหลวงโพนสิม มาตั้งเป็นบ้านเมืองมุกดาหารและสะหวันนะเขต

ในบริบทของประวัติศาสตร์ พื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จึงเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ร่วมของชุมชนสองฝั่งโขงที่มีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นคนกลุ่มเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์กันมาตั้งแต่อดีตกาล ทั้งนี้เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์อันนำไปสู่การดำรงชีวิตร่วมกันในสังคมที่ไม่มีเส้นเขตแดนมาขวางกั้น แม้แม่น้ำโขงจะถูกกำหนดให้เป็นเส้นเขตแดนก็ตาม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษา “พลวัตชุมชนชายแดนไทย-ลาว ในกระแสโลกาภิวัตน์” ของศิริพร ทองคนารักษ์ (2551) ที่ศึกษากลุ่มคนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนมตรงกันข้ามกับแขวงคำม่วน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า คนในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ยังคงดำรงความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐชาติที่สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิต เป็นความสัมพันธ์ที่มีรากฐานมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมทางชาติพันธุ์ และการก่อตั้งชุมชนสองฝั่งโขงก่อนการเกิดรัฐชาติ ซึ่งเป็นการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นพัฒนาการของความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยในครั้งนี้นอกจากการศึกษาจากเอกสารทางประวัติศาสตร์แล้วยังรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การเล่าเรื่อง การเข้าร่วมกิจกรรมในพิธีกรรมที่อ้างอิงคำบอกเล่าของบรรพบุรุษตั้งสอนบอกต่อกันมารวมทั้งประสบการณ์ของผู้ผู้นำในพิธีกรรมและผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนประกอบการนำเสนอข้อมูล

ความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันมาจากประวัติศาสตร์ทำให้วิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนสองฝั่งโขงมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่ง ชาร์ล คายส์ (Charles Keyes) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของความเป็นท้องถิ่นนิยมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า แม้ว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

จะไม่ได้ปรากฏตัวในลักษณะที่มีเอกลักษณ์ด้านภูมิศาสตร์การเมืองที่ชัดเจนจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 20 แต่ประชากรส่วนใหญ่ของภูมิภาคนี้มีมรดกสืบทอดทางประวัติศาสตร์ร่วมกันที่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของความเป็นท้องถิ่นนิยมของคนในภูมิภาคนี้ ผลจากการอพยพโยกย้ายและการปรับรับทางวัฒนธรรมทำให้ประชากรส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในทุกวันนี้มีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมของคนลาวที่อยู่อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำโขง (ชาร์ลส์ คายส์. 2552 : 48)

คำอธิบายของนักมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก แม็ก เวเบอร์ (Max Weber) เช่น คลิฟฟอร์ด (Clifford Geertz) ให้คำอธิบายว่า พื้นฐานสำคัญของการสร้างความเหมือนและความต่างของสมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์ มาจากแนวคิดเรื่องกำเนิดหรือต้นกำเนิดร่วม (shared descent) ที่คนในกลุ่มเชื่อว่าสืบทอด และปฏิบัติร่วมกันมาจนกลายเป็นที่มาและรากฐานของกลุ่ม (primordial attachment) ที่มาของกำเนิดร่วมอันเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งอาจมีลักษณะเป็นเรื่องเล่าถึงที่มา การอพยพมาตั้งถิ่นฐานในที่ใหม่ ความทรงจำร่วมถึงประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546 : 7)

คนในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานจากคนกลุ่มเดียวกัน เชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนสองฝั่งโขงที่มีความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติที่ผูกพันกันตลอดมา แสดงความสัมพันธ์และการต่อรองกับการขีดเส้นกั้นเขตแดนของรัฐบาลที่พยายามแบ่งแยกตัดความสัมพันธ์เครือญาติของพวกเขาที่จะข้ามไปมาหากัน โดยไม่ต้องมีการกำหนดกรอบเกณฑ์ในความสัมพันธ์ ซึ่งเขาเหล่านั้นก็พยายามที่จะใช้กลวิธีต่างๆ บนบรรทัดฐานศาสนาความเชื่อและประเพณี ที่นำไปสู่การนิยามความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนเพื่อผลประโยชน์และการดำรงชีวิตของผู้คนที่หลากหลาย

จากคำบอกเล่า พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในพื้นที่ชายแดน บนพื้นฐานของความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาทำให้สถานที่หลายแห่งอันเป็นที่ประดิษฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในพื้นที่ให้ความเคารพ และให้ความหมายสถานที่แห่งนั้นเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นกลไกในการจัดระเบียบสังคมให้สงบสุข ประพฤติปฏิบัติตามฮีดคองประเพณีที่สืบทอดต่อกันมา เชื่อมโยงความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่ปฏิบัติต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยความเชื่อถือร่วมกัน พลังของพิธีกรรมซึ่งปัจเจกร่วมกันสร้างและผลิตซ้ำ ท่ามกลางบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์อันเป็นอุดมการณ์ร่วมของสังคม เพื่อยืนยันถึงสิทธิ์ในพื้นที่ที่เคยอยู่ในความคุ้มครองของบรรพบุรุษของเขาเหล่านั้น ก่อนที่พรมแดนรัฐชาติจะมาขีดกั้นความสัมพันธ์แยกเขาออกจากกัน ซึ่งเขาก็มีกรอบเกณฑ์แห่งประเพณีพิธีกรรมกำหนดแบบแผนชีวิตของเขาอยู่แล้ว เขาจึงน่าจะกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างกันด้วยตัวของเขาเองได้ รัฐจึงควรฟังเสียงของเขาในการกำหนดนโยบายหรือระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วย จากปรากฏการณ์ดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิดของ รัตนา โตสกุล (2548 : 92) ที่ให้คำอธิบายว่าความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติที่สะท้อนออกมาในรูปของจารีต ประเพณี และพิธีกรรมเป็นแหล่งที่มาของอำนาจที่สำคัญ

เนื่องจากเข้าถึงจิตใจ อารมณ์ ศรัทธาและการยอมรับของผู้คน เป็นสิ่งที่ผูกติดอยู่ในโครงสร้างสังคม และเป็นการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการควบคุม และใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

พื้นที่ชายแดนจังหวัดมุกดาหาร-แขวงสะหวันนะเขต ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน แขวงสะหวันนะเขต เป็นพื้นที่ชายแดนที่มีผู้คนอาศัยและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชายแดนมากมาย ผู้คนเหล่านี้มีการให้ความหมายพื้นที่ชายแดนด้วยกิจกรรมต่างๆ ที่กระทำขึ้นในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งมีความหมายที่หลากหลาย บนบรรทัดฐานความเชื่อ ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ประพุดติปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในรูปแบบของพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อผี เทวดา พิธีกรรมทางพุทธศาสนา พิธีกรรมตามประเพณีฮีดคองดั้งเดิม เป็นต้น

ถ้าพิจารณาหน้าที่ของพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว มุกดาหาร-สะหวันนะเขต ตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยาสำนักหน้าที่นิยม จากปรากฏการณ์ต่างๆ ในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า พุทธศาสนาจะทำหน้าที่ในการผนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เข้าเป็นเอกภาพ (integrative functions) นั่นคือ การทำหน้าที่ผสานส่วนต่างๆ ของสังคม สร้างและให้ความชอบธรรมแก่ระบบโลกทัศน์พื้นฐาน ชักจูงให้การต่อสู้และอารมณ์ของคนในสังคมเข้ามาสอดคล้องสัมพันธ์กับศาสนา

ความสำคัญของพุทธศาสนาคือ เป็นศาสนาที่มีแนวคิดเป็นสากล สามารถดึงดูดความศรัทธาเชื่อถือของผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ให้เข้ามาอยู่ในกรอบวัฒนธรรมเดียวกันได้ ... ทำนองเดียวกับกรณีที่ชนกลุ่มน้อยยอมรับนับถือพุทธศาสนา ทำให้วัดเข้ามาแทนที่บ้านของหัวหน้าหมู่บ้าน วัดจึงเป็นกลายศูนย์กลางของชุมชน เป็นที่รวมของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย (Evans. 1999 : 13)

วัดในชุมชนชายแดนสองฝั่งโขงจึงเป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้อยู่ร่วมกันได้แม้ต่างชาติเผ่าพันธุ์ ในพื้นที่ชายแดนจึงมีศาสนาสถานทางพุทธศาสนา มาก ชุมชนทุกชุมชนจะมีวัดอย่างน้อยหนึ่งวัดเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านนับถือ และบางชุมชนจะมีวัดมากกว่าหนึ่งวัด รวมทั้งศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ-เจ้าแม่ ศาลบรรพบุรุษหรือศาลผีต่างๆ อีกด้วย แสดงให้เห็นการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพุทธศาสนา ซึ่ง อมรา พงศาพิชญ์ (2539 : 262) กล่าวว่า ศาสนาที่ผสมผสานกับความเชื่ออย่างอื่นจะเกิดขึ้นในระดับวัฒนธรรมชาวบ้านที่อยู่ห่างจากเมืองทำให้ศาสนาหลักตามพระคัมภีร์มีลักษณะผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเป็นศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular religions)

ความเชื่อและศาสนาเป็นวัฒนธรรมส่วนที่ช่วยตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจของมนุษย์ ช่วยให้ผู้มีความสบายใจและมีความมั่นคงทางจิตใจในภาวะที่ต้องเสี่ยงหรือมีความไม่แน่ใจในชีวิต ระบบศาสนาจะต่างจากระบบอื่นๆ ในวัฒนธรรมตรงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและ

พิธีกรรมวางกรอบความคิด ให้คำอธิบายเกี่ยวกับสถานการณ์ของคนในสังคม และวางแผนปฏิบัติทางจริยธรรมให้คนในสังคม (มัลลิกา มัสอูดีและชนิดาภา ชัยยืน. 2551 : 13)

การจัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นเพื่อแสดงความเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อดั้งเดิมและพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนในชุมชนกระทำสืบเนื่องต่อกันมาเป็นประจำทุกปี ซึ่งมีผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนเป็นผู้นำในพิธีกรรมเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ปกป้องคุ้มครองบ้านเมืองให้สงบสุข โดยให้ผู้คนทั้งหลายประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกที่ควร ไม่ประพฤติผิดระเบียบกฎเกณฑ์ของบ้านเมืองและสังคม เน้นย้ำให้เห็นว่าคนในชุมชนมีการจัดการปกครองตนเองโดยมีจารีตที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเนิ่นนานบนความสัมพันธ์ระบบเครือญาติและระบบอุปถัมภ์ ซึ่งเป็นกลไกการสร้างความสัมพันธ์ที่สำคัญของผู้คนในชุมชนสองฝั่งโขงที่ข้ามไปมาหาสู่กันตามปกติที่เคยปฏิบัติ แม่น้ำโขงจึงไม่ใช่เส้นกั้นเขตแดนสำหรับพวกเขา

นอกจากนี้การจัดระบบความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบนพื้นที่ชายแดนก็เพื่อปกป้องผลประโยชน์ด้านการค้าและการท่องเที่ยวที่เต็มไปด้วยอำนาจบนความซับซ้อนของผลประโยชน์ ความขัดแย้ง การค้านอกระบบ สินค้าหนีภาษี สิ่งเสพติด การลักลอบข้ามแดน ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้เกิดจากปัจจัยหลายประการที่เกี่ยวข้องกันเป็นลูกโซ่ ภายใต้การช่วยเหลือเกื้อกูลบนผลประโยชน์ร่วมกัน บนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่โยงใยในระบบอุปถัมภ์ ที่ก่อให้เกิดปัญหา การลักลอบข้ามแดน คนไร้รัฐขึ้นในพื้นที่ชายแดนที่รัฐขีดกั้นชุมชนที่เคยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาตั้งแต่โบราณกาล

ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนระหว่างประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งชาวลาว และชาวเวียดนามที่เข้ามาอาศัยอยู่ จำนวนหลายครอบครัว บางคนเข้ามาแต่งงานกับคนไทย ลูกที่เกิดมาก็จะได้สัญชาติไทย แต่พ่อหรือแม่ก็ยังคงเป็นคนลาวซึ่งต้องไปต่ออายุหนังสือผ่านแดนตามกำหนดเวลา มีบางส่วนที่อพยพเข้ามาตั้งครอบครัวอยู่โดยไม่ได้แจ้งทางการ กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ที่ต้องหลบซ่อนเจ้าหน้าที่รัฐอยู่ตลอดเวลา ลูกหลานที่เกิดมาก็เป็นคนไร้สัญชาติ เมื่อเข้าโรงเรียนก็ไม่มีหลักฐานใดๆ ไม่สามารถประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่งได้ ซึ่งเป็นปัญหามาก

กลุ่มบุคคลที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐ ซึ่งกระทบต่อสถานภาพและสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากปล่อยทิ้งไว้จากก่อให้เกิดปัญหาสังคมในระยะยาว โดยเฉพาะบุตรหลานที่เกิดขึ้นในภายหลัง เช่นครอบครัวของยายมี ผู้อพยพคนลาวที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยร่วมสามสิบปีมาแล้ว มีลูกหลานหลายคน ที่กลายเป็นคนไร้สัญชาติ ไร้รัฐ ด้วยความไม่รู้ ความยากจน ความกลัว ทำให้ต้องมีวิถีชีวิตที่อยู่อย่างลำบาก หลบซ่อนอยู่บนพื้นที่ชายแดนอย่างไร้ตัวตน รัฐจึงควรให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานและให้การศึกษาแก่เขา เพื่อเขาเหล่านั้นจะได้มีความรู้ความเข้าใจสามารถกำหนดสถานภาพของตนเองและปฏิบัติตัวได้อย่างถูกต้องตามสถานภาพที่ควรจะเป็น

นอกจากนี้การจัดงานประเพณี-พิธีกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนาก็นับเป็นส่วนหนึ่งของกลไกการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนชายแดนไทย-ลาว ที่หลากหลายชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่คือ ชาวไทย ลาวและเวียดนาม ให้เกิดความสามัคคีมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน โดยอาศัยพิธีกรรมทางพุทธศาสนาเป็นสื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

อย่างไรก็ตามการดำเนินกิจกรรมประเพณี-พิธีกรรมต่างๆ บนพื้นที่ชายแดน ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการดำเนินงานเข้าร่วมงานส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงที่มีส่วนร่วมในการสร้างความสัมพันธ์ ดังนั้นการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องจึงควรคำนึงถึงเสียงและข้อเสนอแนะของผู้หญิงซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ในสังคมด้วย

ผลของการวิจัยแสดงความหมายของพื้นที่ชายแดนที่ไม่อาจให้คำนิยามที่แน่ชัดลงไปได้ การนิยามความหมายของพื้นที่ชายแดนขึ้นอยู่กับบริบทที่เลื่อนไหลปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลายุคสมัย ความเชื่อ อำนาจ ผลประโยชน์ การปะทะปฏิสัมพันธ์ของผู้คน เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ซึ่งเขาเหล่านั้นมีกลไกการสร้างความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลและปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เส้นกันเขตแดนจึงอาจเด่นชัด พร่าเลือน หรือลบหายไป ขยับปรับเปลี่ยนขาดหายไปคงที่ดังเส้นที่ขีดไว้ในแผนที่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การศึกษาวิจัยในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว กรณีศึกษาจังหวัดมุกดาหารและแขวงสะหวันนะเขต ในประเด็นการให้ความหมายและกลไกการสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว โดยให้ความสำคัญกับเสียงของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหาน เห็นควรนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

1. จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ชายแดนเขตชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหารและเทศบาลเมืองโกสอนพมวิหานพบว่า ประวัติศาสตร์ เรื่องเล่า ประเพณีพิธีกรรม กิจกรรมต่างๆ ของผู้คนในชุมชนที่อธิบายถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่แสดงให้เห็นถึง ลำนำร่วมทางประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนสองฝั่งแม่น้ำโขงที่มีมาตั้งแต่อดีตที่ยังไม่มีการขีดกันเขตแดน แม้ในปัจจุบันมีเส้นเขตแดนแบ่งกันแต่ความสัมพันธ์ของเขาเหล่านั้นก็ยังคงดำรงอยู่ เขามีระบบการจัดระเบียบสังคมบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิม และหลักธรรมทางพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมตามจารีตประเพณี พิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติสืบเนื่องต่อกันมา รัฐบาลควรจัดทำคู่มือข้าราชการที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เพื่อสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ชายแดน ซึ่งควรเข้าใจวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ จารีตประเพณีของชุมชน ตลอดจนการจัดการปกครองตนเองในระดับชุมชน

2. เนื่องจากเมืองมุกดาหารถูกกำหนดให้เป็นประตูสู่อินโดจีนตามแผนการพัฒนาเครือข่ายเชื่อมโยงสินค้าสู่อินโดจีน เป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศไทย ส่วนแขวงสะหวันนะเขต

เป็นเมืองใหญ่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นอันดับสองรองจากนครหลวงเวียงจันทน์สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว นอกจากความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจการค้าของภูมิภาคแล้ว มุกดาหาร และสหัสวันนะเขต ยังมีความสำคัญต่อการท่องเที่ยว อุตสาหกรรม การเมือง การศึกษา และอื่นๆ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของผู้คนที่ข้ามเส้นเขตแดนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ด้านการค้าและการท่องเที่ยวในรูปแบบที่หลากหลาย จึงเห็นควรที่รัฐควรพิจารณากำหนด หรือปรับปรุงนโยบายด้านการค้าและการท่องเที่ยวดังนี้

- รัฐควรปรับปรุงกฎระเบียบการจัดเก็บภาษีสินค้าอุปโภคบริโภคที่จำเป็น โดยมีการผ่อนปรนยกเว้นภาษีหรือเก็บภาษีน้อยลง

- รัฐควรกำหนดนโยบายสนับสนุนสินค้าท้องถิ่นชายแดนสองฝั่งโขงที่หลากหลาย โดยจัดร้านค้าสำหรับสินค้าท้องถิ่นปลอดภาษีในตลาดชายแดน เช่นตลาดอินโดจีน เป็นต้น

- การเสนอข่าวสารของรัฐ ควรให้การส่งเสริมและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อการท่องเที่ยวเมืองชายแดน เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งในด้านการค้าและการท่องเที่ยว

3. ในพื้นที่ชายแดนชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร มีผู้อพยพชาวลาว แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอย่างผิดกฎหมาย คนไร้รัฐ ฯลฯ อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวนหนึ่ง ที่อาจก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้ รัฐควรปรับแก้ไขกฎระเบียบสำหรับกลุ่มคนอพยพ ไม่มีสัญชาติ คนไร้รัฐ แรงงานผิดกฎหมาย ในพื้นที่ชายแดน ให้สอดคล้องกับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานสิทธิมนุษยชน จากการสำรวจอย่างจริงจังและปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุม รวมทั้งให้คำแนะนำแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม และในขณะที่ยังไม่สามารถตัดสินใจสถานภาพของพวกเขาได้ หรือยังไม่สามารถดำเนินการตามกฎหมายได้ ควรให้ความช่วยเหลือขั้นพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันเช่น ที่อยู่อาศัย ให้ความศึกษา ฝึกอาชีพ สร้างรายได้เพื่อเลี้ยงชีพในทางที่ถูกต้องควร เมื่อเขามีความรู้ความเข้าใจจึงดำเนินการตามสถานภาพที่ควรจะเป็นต่อไป

4. กิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติมีการจัดติดต่อกันอย่างต่อเนื่องตามประเพณี รวมทั้งกิจกรรมใหม่ๆ ที่จัดขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เสริมสร้างความสัมพันธ์ บนพื้นฐานของจารีตคองคั้งเดิมและความเชื่อในหลักธรรมทางพุทธศาสนา รัฐจึงควรส่งเสริมการจัดกิจกรรม งานประเพณี พิธีกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระดับประเทศให้มากขึ้น โดยประสานความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในระดับชุมชน ให้คนในชุมชนสองฝั่งโขงได้มีกิจกรรมร่วมกันบนพื้นฐานความเชื่อและศาสนา และจัดทำเอกสารบันทึกเรื่องเล่า ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมไว้ให้อนุชนได้ศึกษาเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมและสืบสานความสัมพันธ์ภายในประเทศและระหว่างประเทศให้มั่นคงอันเป็นผลดีต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สืบไป

งานวิจัยครั้งนี้พยายามรวบรวมเสียงของผู้คนในชุมชนที่ไม่อาจเข้าถึงการนำเสนอนโยบายในระดับภาครัฐได้ หากการนำเสนอโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ได้รับฟังเสียง เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังและต่อเนื่อง อาจเป็นแนวทางพื้นฐานของการสร้างความสมานฉันท์ของคนในชาติและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะในการศึกษาและการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาที่มุ่งศึกษาในชุมชนชายแดนโดยพยายามรวบรวมความคิดเห็นของคนในชุมชนจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งต้องใช้เวลาในการเก็บข้อมูลมาก การจำกัดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพียงระยะเวลาหนึ่งจึงไม่อาจได้ข้อมูลอย่างครบถ้วนหรือสมบูรณ์ได้ การใช้เวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลจึงควรกำหนดอย่างน้อยหนึ่งปี เพื่อให้มองเห็นปรากฏการณ์ได้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะกิจกรรมหรือปฏิบัติการต่างๆ ของชุมชนส่วนใหญ่จะกำหนดขึ้นแต่ละเดือนในวงรอบหนึ่งปีตามประเพณี ซึ่งจะให้เห็นการปะทะปฏิสัมพันธ์ การปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ ตลอดจนการปรับตัวของผู้คนให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลอันจะนำไปสู่แนวทางการกำหนดนโยบาย การพัฒนาสังคมประเทศชาติ รวมทั้งการพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการได้ต่อไป

2. จากปรากฏการณ์ที่พบในพื้นที่ชายแดนชุมชนเทศบาลเมืองมุกดาหาร นับเป็นเมืองเศรษฐกิจที่สำคัญทั้งการค้าและการท่องเที่ยว มีผู้คนให้ความสนใจมาก ทั้งการลงทุนในกิจการค้าและการท่องเที่ยว การขาดแคลนแรงงานประกอบการและแรงงานบริการเป็นปัญหามาก เพราะคนส่วนหนึ่งในพื้นที่มุ่งเข้าทำงานในกรุงเทพฯ และเมืองอุตสาหกรรมอื่นๆ แรงงานต่างด้าวส่วนหนึ่งที่ข้ามแดนมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจึงเข้ามาทำงานในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะข้ามแดนมาอย่างผิดกฎหมาย เข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนโดยอาศัยความสัมพันธ์และวิธีการในรูปแบบต่างๆ ส่วนหนึ่งภายในชุมชนก็มีวิธีการจัดการกับแรงงานต่างด้าวเหล่านี้ แต่ก็ยังมีปัญหาการขัดต่อระเบียบของรัฐ การเข้ามาอย่างผิดกฎหมาย และความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติของแรงงานเหล่านี้ ส่งผลกระทบเกี่ยวข้องกับผู้คนและสังคมในชุมชน และอาจก่อให้เกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมประเทศชาติและความสัมพันธ์ระหว่างชาติต่อไปได้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวที่ผิดกฎหมายในประเด็นต่างๆ เช่น รูปแบบการเคลื่อนย้ายแรงงานต่างด้าว ระบบการจัดการแรงงานต่างด้าวของชุมชน การสร้างความสัมพันธ์และเครือข่ายแรงงานข้ามชาติ ฯลฯ